

Kap 29 : Hertiginnan av Dalarna (1836-1914).

August hade enligt flera källor ”ett lättantändligt hjärta” men oklart om det ledde fram till något. Liksom bröderna uppvaktade han moderns hovdamer, i hans fall ”fröken W”, men hon tröttnade på ett förhållande utan framtid & gifte sig med en annan. Mera närliggande i tiden var den lille Helene de Pury i Neuchâtel som Dardel nämner. Inget är dock känt om henne.

Modern skall ha gjort flera försök att få August bortgift. 1861 nämns yngsta dottern till hertig Bernhard II av Sachsen-Meinigen, men hon gifte sig med en annan.¹ Samma år fanns ett rykte om prinsessan Anna Murat, men även hon gifte sig med en annan.² Däremot fanns en annan prinsessa i släkten Murat, Amalia av Hohenzollern-Sigmaringen (1815-1841) som var gift med prins Eduard av Sachsen-Altenburg (1804-1852), både vid tidpunkten döda, men med en efterlevande ogift dotter Teresia (1836-1914) som bodde hos sin morbror prins Karl-Anton av Hohenzollern-Sigmaringen (1811-1885).

1863 skall August på väg till Schweiz ha besökt flera tyska hov för att presentera sig. Jul & nyår tillbringade han i Neuchâtel & Genève. Därefter fick han ett telegram hemifrån om att besöka prins Karl-Anton. August och hans följe (kamarherren Gösta Ehrenborg, adjutanten Ennes & ordonnansofficeren Thestrup) tog tåget till Düsseldorf där de den 3 januari tog in på hotell ”Breidenbacher Hof”. Nästa dag togs de emot av prinsen & hans familj. Efter två dagar förlovade han sig. Det förefaller väl snabbt men han & Teresia hade träffats tidigare, och var åtminstone ytligt bekanta. Teresias yngre syster Antoinette, vid tidpunkten fembarnsmor & hertiginna av Anhalt, skall ha varit den drivande.³ Den 20 januari anlände legationssekreteraren Henrik Åkerman för att ordna med äktenskapskontraktet. Inga svårigheter med det: Teresia hade det gott ställt, en ränta på 28 tusen Rdr årligen, och var Lutheran. Hon tilldelades Haga slott som änkesäte. Något senare anlände hennes svensklärare professor Emanuel Olde (1802-1885). August stannade kvar till bröllopet som hölls den 16 april. Ingen i familjen närvarade, vilket tycks ha berott på Tysk-Danska kriget. Bröllopsceremonin höll på hela dagen och var inte avslutad förrän kl 9 på kvällen. Gästerna trakterades med svensk punsch, av August döpt till ”Vallhallamjöd”.

Färden till Sverige gick först med ångfartyget Svea. ”Hertiginnan lär på 'Svea' varit mycket nedslagen och flera gånger gråtit. ... endast en ung dam från hertiginnans hembygd, en barndomsväninna som följt henne hit och väl kommer att kvarstanna någon tid åtminstone, lyckades det att åter framkalla glädje i hennes ansigte.”⁴ Den 27 april kl ½ 8 på kvällen anlände Teresia till Stockholm ombord på ångkorvetten Valkyrian. Hon togs emot med salut, steg i land vid Logårdstrappan och välkomnades med hurrarop från en nyfiken menighet. Teresia var klädd i gul sidenklänning med garneringar av svandun, hermelinkantad vit moaré-kappa & vit crêpehatt med vita plymer. Svea livgarde bildade häck fram till hennes vagn, slottets balustrader var täckta med blått tyg & kronor, småflickor kastade blommor för hennes fötter, hon vinkade och föreföll lätt bedövd. Det finns en intervju från 1911:

Hertiginnan berättar, att hon blef moderlös vid fem år och faderlös vid sexton år, gift vid tjugouåta. »Det var Hohenzollernska släkten, som bestämde det,» säger hon »och man underrättade mig blott, att en svensk prins skulle komma på besök och att meningen var giftermål. Det blef så. Vi träffades hos min morbror i Düsseldorf,

¹ Göteborgs Allehanda, 1861-04-11, s. 3

² Blekingeposten, 1861-08-30, s. 1.

³ Lewenhapt 1942: s. 9.

⁴ Göteborgsposten, 1864-05-04, s. 1.

förlofningen varade tre månader, och så stod mitt bröllop i Altenburg. Det var roligt och ståtligt. Och sedan färden hit – jag hade aldrig sett hafvet förr och tyckte det var så vackert. Det var i april vi kommo hit. Vädret var vackert. Jag hade en klädning i rose med kanter af svandun, och de kungliga mötte mig ute på sjön i en liten båt. ... Det var stora folkskaror i rörelse, och de hälsade så entusiastiskt. Ja, det var då.⁵

*

Prinsessan Teresia (Thérèse) Amalia Karolina Josefina Antoinetta av Sachsen-Altenburg, föddes den 21 december 1836 på slottet Triesdorf, Bayern, Tyskland. 1836-1852 bodde hon i Ansbach, Bamberg & München. 1852-1856 hos sin kusin drottning Marie av Hannover och därefter hos sin morbror i Düsseldorf. Somrarna tillbringade hon på slottet Weinbug (S:t Gellen) eller i Sigmaringen.⁶ Utöver detta är inget känt om hennes liv före äktenskapet. Det finns sju kortbiografier (Almén 1893: ss. 282-284; SBHL 1906b; Jaya 1913: ss. 84-94; NFB 1919; Knagg 1932: ss. 121-143; Elgklou 1978: s. 127; Ohlmarks 1979: ss. 108-109; Skott 1996: ss. 207-209; Hallgren 2015) och liksom August förekommer hon som biperson i biografier & minneslitteratur (Dardel 1911; De Geer 1929; Lewenhaupt 1942). En energisk släktforskare har visat att Teresia var släkt i rakt nedstigande led från Magnus Ladulås.

Äktenskapet med August blev barnlöst. Teresia höll hus & ägnade sig åt prinsessliv: Opera, teater, baler, middagar, läsning, kafferep, utflykter, musikaftnar, en smula representation, studiebesök & välgörenhet – både privat sådan och som beskyddarinna av Pauvre Honteux. Redan första året valdes hon till hedersledamot av Musikaliska akademien. Omdömet om henne var positivt om än ej översvallande: ”Prinsessan Thérèse ser anspråkslös ut samt är liten och klen till växten; ansiktsuttrycket förefaller mildt och sympatiskt.”⁷ – ”Till sitt skaplygne är hertiginnan i hög grad enkel och okonstlad. Hon äger ett ypperligt minne [för personer], goda språkkunskaper och en ej obetydlig musikalisk talang.”⁸ Dock hade hon psykiska problem, återkommande aggressionsutbrott en eller två gånger i månaden, ”paroxysmer”, de förefaller ha utlösts av ångestladdade situationer. Detta nådde dock aldrig allmänheten eller ens den övriga kungafamiljen.⁹

Förutom sin svenskundervisning fick Teresia, som aldrig rört sig i stora sällskap, handledning av bl a änkedrottning Josefina i hur man betar sig som värdinna. ”Till exempel: att om möjligt rikta några vänliga ord till varje närvarande i ett sällskap. Det behövde inte vara mycket, men hos var och en skulle det efterlämna känslan av personlig kontakt, att hava blivit observerad och inte bara vara luft.”¹⁰

*

Efter Augusts död tycks Teresia helt ha tappat fotfästet. Karl XV:s förtrogne, egyptern Ohan Demirgian, erbjöd sig att finna henne en ny man, men av det blev inget av.¹¹ Oscar lyckades på oklara grunder få Teresia omyndigförklarad. Förmodligen skrev hon under godvilligt för det finns inga uppgifter om en rättegång. Som god man fick hon politikern Louis De Geer. Teresia hade aldrig haft något sinne för ekonomi och De Geer tvingade henne 1873-1874 att

⁵ Jaya 1913: ss. 91-92.

⁶ Almén 1893: ss. 282-283.

⁷ Dardel 1911b: del 2, s. 92.

⁸ Almén 1893: s. 283.

⁹ De Geer 1929: ss. 72-73.

¹⁰ Lewenhaupt 1942: ss. 18-19.

¹¹ Ohan Demirgian. <sv.wikipedia.org> (2016-01-01). [Källhänvisning saknas.]

både byta förvaltare & reducera antalet anställda. Teresia tillbringade sommaren 1875 hos sina tyska släktingar som fann henne så ur balans att hon fick tillbringa vintern på ett hotell i Neuchâtel under läkaruppsikt. Bättringen dröjde. Hösten 1876 angrep hon t ex sin kammarjungfru, och klöste henne i ansiktet. Anledningen är oklar, kanske var det någon impertinent kommentar om Teresias allvarligt sjuka hovdam.¹² Eftersom Teresia mellan skoven betedde sig helt normalt var det en viss förvirring om vad som pågick.

Det påstås att Teresia i ungdomen lidit ”av någon nervös åkomma, som var hinderlig för hennes utbildning och gjorde att hon småningom kom att verka något efterbliven. Så betecknas hon exempelvis i publicerade anteckningar av en fransk hovdam från Andra Kejsardömets dagar, vilken såg henne i »tonåren».”¹³ Problemen – möjligen svårigheter att hantera omgivningens mobbning – bör ha ägt rum vid hovet i Hannover efter faderns död 1852, och lösts genom flytten 1856 till hennes morbror. Eftersom Teresias problem på nytt blev akuta efter Augusts död, hade de förmodligen med hennes maktlöshet att göra eller hennes oförmåga att hantera sin situation. Hon var i samma situation som kronprinsessan Lovisa (se kapitel 34) & reagerade på samma sätt genom ”hysteriska” utbrott.

Teresias affärer i Neuchâtel sköttes först av Fritz von Dardels bror Alexander, senare av en ”homme d'affaire”. Alexander skaffade henne en treplansvilla där hon, uppvaktningen & enstaka gäster med avbrott – t ex var hon bjuden till Fridhem varje sommar – bodde ända fram till 1890 då hon flyttade tillbaka till Sverige. Innan flytten fick hon besök av Fritz von Dardel:

Jag uppvaktade i Neuchatel prinsessan Therese, vilken blivit fet och börjar arta sig till gumma. Hon hade hos sig hovfröken von Essen, en prydlig ung dam. Samtalet rörde sig om den förestående förflyttningen till Haga slott, som tycks vara livligt önskad. Doktor Chatelain, som jag sedan samtalade med i detta ämne, sade mig, att kung Oscar tillfrågat honom, huruvida han ansåg den kungl. patienten så beskaffad, att hon kunde vara med vid hovfesterna i Stockholm. Kan hon icke det, yttrade han, vill jag ej hava henne på Haga. »J'ai assez de princesses malades.» Drottningen, som var närvarande vid samtalet, slog ned ögonen. Chatelain ansåg ett försök lämpligt, varför prinsessans hus i Neucharel t. v. ej kommer att försäljas. Tack vare en sträng regim är hon numera lugn. Dagen indelas i bestämda tider: kl. 8 kaffe, därefter en timmes promenad till fots, så två timmars lektioner i engelska och italienska, kl. 12 lunch, sedan två timmars sömn, kl. 3 promenad i vagn, kl. 6 middag, kl. 7 pianospelning, kl. 8 te och kl. 9 i säng. Då och då annonserar sig prinsessan till middag eller te på Vigner hos min bror. [Hovmarskalken] Ennes beklagar sig över hennes syster, prinsessan av Anhalt, och hennes onkel, prinsen av Hohenzollern, vilka undandraga sig hennes besök men klandra vår kungafamilj, för att den ej vill hava henne i Stockholm.¹⁴

*

Teresias Sverigeliv efter återkomsten fortsatte som före utlandsvistelsen. Hon samlade konst, njöt av musik, gav middagar & använde sin lediga tid till skärgårdsutflykter med ångslupen Thérèse, handarbeten, välgörande ändamål, middagar, musik, läsning, m m. Hon var kompakt högkyrklig, föredrog att bjuda Gustaf Beskow & Fredrik Hammarsten, men bjöd även – av

¹² De Geer 1929: s. 150; Elgklou 1978: s. 127.

¹³ Knagg 1932: s. 127; Elgklou 1978: s. 87.

¹⁴ Dardel 1911b: del 5, ss. 109-110.

pietet mot prinsessan Eugénie – in Bernhard Wadström. ”Hertiginnan hade en barnafrom tro på det goda och det rätta, som intet förmådde rubba och det föll henne aldrig ett ögonblick in att betvivla den strikta sanningsenligheten av en muntlig uppgift eller ett personligt omdöme om sin omgivning. Man fick därför vara ytterligt försiktig att inte grumla hennes själ med ett förhastat och egentligen inte alls menat ofördelaktigt ord om levande eller dött.”¹⁵ D v s Teresia var i total avsaknad av humor, självinsikt & distans.

1892 & 1899 besökte hon hemlänet Dalarna, och talade vänligt till så många hon hann. Hösten 1914 sviktade hälsan & den 9 november dog hon av inre blödningar. Det finns en fortsättning av intervjun från 1911. Hon tyckte sig redan ha levt för länge & upplevt för mycket:

Det är tredje konungens tid jag lefver i nu och ser nog att mycket blifvit annorlunda. Det är bra, att det är mera frihet än förr, men det är illa att det är mera själfsvåld. Nya tiden har nog sina goda sidor – folket kan mer välja hvad det vill och allt har förenklats. Jag tycker inte om kvinnans politiska rösträtt, men eljest om kvinnorörelsen, ty den tror jag det blir något af. Eljest har kungliga familjens ställning bra nog ändrats. Man har dragit sig tillbaka och slopat mycket af forna dagars etikett. Den passar inte för tidsandan. Jag intresserar mig mest för musik och högläsning nu. Kyrkohistoria och skönlitteratur och lefnadsteckningar. Jag tycker mycket om Selma Lagerlöf och Pelle Ödman. Jag skref och tackade honom förra året för hans roliga bok. Det var strax innan han dog.

Nordenskiölds och Hedins böcker läser jag nu. Och för öfrigt rätt mycket franska romaner. Hagalund ligger mig allra mest om hjärtat. Arbetsstugan därute skall nog bli af stor betydelse för samhället och dess fattigvårdsbyrå i Hagalund. Jag har ju tillhört församlingen så länge, att jag riktigt vuxit fast vid den.»¹⁶

*

Det finns ett citat i Knagg (1932: s. 127), där August uttalar sig om sin hustru: ”Dom säger att jag är dum, men dom skulle höra min Therèse!”. Detta har förts vidare av Elgklou (1978: s. 87). Det har inte gått att lokalisera ursprunget. Det finns ett liknande citat i en anonym insändare i Svenska Dagbladet 1986-04-07, men där lyder det: ”Ni säger att jag är dum, men då skulle ni ha träffat August!” August skall också i ett brev ha kallat Teresia hans lilla Hoppetossa (Skott 1996: s. 207; Sundberg 2004: s. 219). Det uttrycket är dock hämtat ur Erik af Edholms dagbok (af Edholm 1944: del 2, s. 171). Faktiskt finns ingen information alls om vad makarna tyckte om varandra. Eftersom Knagg (pseudonym för Paul Meijer-Granqvist) var en person som inte drog sig för påhitt & vinklade citat är hans bidrag till Teresias biografi suspekta.

¹⁵ Lewenhaupt 1942: s. 18.

¹⁶ Jaya 1913: ss. 92-93.